

מערך שיעור

פדיון שבויים

מעמיקים בסוגיה

עי"ס

מערך שיעור פדיון שבויים מעמיקים בסוגיה

עוגני השיעור

רציונל :

המערך מזמן לתלמידים עיסוק מעמיק בסוגיה הלכתית וערכית – פדיון שבויים – מתוך שאיפה להבין את השורשים הרוחניים והחברתיים של ערכי החירות, הערבות ההדדית ותיקון העולם ביהדות. העיסוק בנושא זה מאפשר לתלמידים להיכנס לעומקה של סוגיה תורנית רבת משמעות ולשאול שאלות על אחריות, מוסר, אמונה וחיים – הן במרחב ההיסטורי של עם ישראל והן במציאות הישראלית העכשווית. המערך נועד לעודד למידה מעמיקה ועיסוק בזהות, לטפח יכולת לשיח רפלקטיבי ובעל משמעות ערכית, ולהמחיש כיצד דברי חז"ל מהווים תשתית מוסרית שממשיכה לעצב את תפיסת האדם והחברה גם בימינו. באמצעות לימוד מונחה של מקורות מגוונים מן התלמוד, הרמב"ם והשולחן ערוך ועד פרשנויות עכשוויות – נפתחות הזדמנויות להקשבה, לעיבוד אישי ולגיבוש זהות ערכית.

♥ דגש על רגישות רגשית וחינוכית

הנושא טעון ורגיש במיוחד, מכיוון שהוא נוגע לאירועים עכשוויים ולחוויית לאומיות וקהילתיות. לכן, יש לנהל את השיעור באחריות ורגישות חינוכית. הנחיות למורה:

- פתח את השיעור בהבהרה שהמטרה היא ללמוד, להבין ולהקשיב, לא לשפוט או לקבוע מה "נכון".
- לשמור על שיח מכבד, מכיל ומאוזן – לעודד הבעה רגשית, אך גם להציב גבולות עדינים לשיח שיפוטי או פוליטי.
- להעניק מקום לתחושות של תלמידים, כגון: פחד, תקווה, אמונה, כעס או חמלה – אך להחזיר תמיד את הדיון למצב הלימוד והערכי.
- להדגיש את מסר התקווה, הערבות ההדדית והכרת הטוב כיסוד באמונה בחוסנו של העם.

נוצרת כאן הזדמנות למסע זהות משמעותי ומרגש, הנסמך על קרקע יציבה ומותאמת ליכולותיהם ולצרכיהם של התלמידים.

מערך שיעור פדיון שבויים מעמיקים בסוגיה

עוגני השיעור

מטרות הלמידה

1. הבנת העומק ההלכתי של פדיון שבויים במקורות ישראל.
2. זיהוי השיקולים הערכיים וההלכתיים העומדים מאחוריה: ערך חיי אדם, אחריות ציבורית, תיקון עולם, גבולות הערבות.
3. לקשור את הדיון במקורות לערכים מוסריים ולנושאים אקטואליים.
4. לעורר בירור זהות מעמיק: מה המשמעות של להיות יהודי, ציוני, דתי ואדם מוסרי – במיוחד לנוכח מצבי דילמה אמיתיים בחיי היום-יום.

משך: ⌚

שעתיים הוראה (אפשר לפצל לשני שיעורים)

♦ שלב 1: פתיחה – "הברכה שמקבלת משמעות חדשה" (10 דק')

פתיחה בשאלה:

בכל אנחנו בוקר מברכים "ברוך מתיר אסורים".

למה מברכים על כך? על מה אנחנו באמת מודים?

האם הברכה הזו יכולה לקבל משמעות אחרת בימים אלה?

כתבו על הלוח:

"חירות" – "אחריות" – "ערבות" – "תיקון העולם"

בקשו מהתלמידים להוסיף מילה משלהם – מה עולה בראשם כשהם חושבים על המילים

האלה?

ניתן להקריין סרטונים של חטופים מתאחדים עם בני משפחותיהם/ עם ישראל מחכה ברחובות

בזמן השחרור/ יציאת החטופים מעזה.

שלב 2: לימוד מקורות – בירור עומק (35-40 דק')

מחלקים את הכיתה לקבוצות קטנות (3-4 תלמידים).

כל קבוצה תקבל סט כרטיסיות עם מקורות (בסוף המערך)

1. גיטין מ"ה א' – "אין פודין את השבויים יתר על כדי דמיה, מפני תיקון העולם."

2. רמב"ם, מתנות עיניים ח', י' – "אין מצוה גדולה כפדיון שבויים."

3. שולחן ערוך, יורה דעה רנ"ב, א-ג – "כל רגע שמאחר לפדות שבויים כאילו שופך דמים."

4. פניני הלכה – "בזמן מלחמה אסור להיכנע לסחטנות."

5. יפה ללב – "אם בקשו להרגו – פודין אותו מיד, אפילו הכי מכדי דמיו."

מערך שיעור פדיון שבויים מעמיקים בסוגיה

העמקה

הנחיות לקבוצות:

1. קראו את המקור לאט ובקול.
2. נסחו במילים שלכם:
 - מה עמדת המקור?
 - מהו הערך/העיקרון שמוביל אותו (חיים? אחריות? זהירות? אמונה?)
 - מהו הטיעון המרכזי שעומד מאחוריו?
3. חשבונו: אלו שאלות מוסריות או זהותיות עולות ממנו לחיים שלנו היום?
 - 💡 שאלות העומק המנחות:
 - מה הגבול בין ערבות הדדית לאחריות לאומית?
 - האם אפשר להצליח בכל מחיר?
 - מהי משמעות "תיקון העולם" בהקשר זה – כלפי היחיד או כלפי הציבור?
 - האם קיים מתח בין אמונה לבין אחריות מוסרית?
 - איזה ערך עומד בראש – קדושת החיים או תיקון החברה?

♦ שלב 3: דיון כיתי – "חיים למעשה" (25 דק')

- המורה מרכז על הלוח שני צירים:
- ציר א' וציר ב'
- בקשו מהקבוצות למקם ערכים/ עקרונות המותאמים לכל ציר.
- בקשו מהקבוצות למקם את המקורות על הציר לפי הבנתן. כך מתקבל דיון חי על המתח שבין הערכים.
- שאלות נלוות:
- מהו מקור שהכי נוגע לכם?
 - מהם לדעתכם העקרונות המשמעותיים ביותר העולים מתוך המקורות?
 - מהן הדילמות העיקריות?
 - איפה נכנסת האמונה בתוך הדילמות האלה?

מערך שיעור פדיון שבויים מעמיקים בסוגיה

העמקה

שלב 4: חיבור למציאות העכשווית (25 דק')

בקשו מהתלמידים – כמשימה אישית או בזוגות:

מצאו שני מקורות עיוניים נוספים (מהתנ"ך, חז"ל, מחשבת ישראל או הגות יהודית מודרנית) ומקור אחד עכשווי – כתבה, ראיון, או סרטון קצר, שמתייחסים לעקרונות/ לערכים/ לדעות שעלו מתוך המקורות.

המורה יוביל העמקה ושיח תוך ליווי מקצועי של מהלך הדיון

ציר ראשון: הבנת העקרונות ההלכתיים והרעיוניים

הנחיה למורה:

פתיחה בשאלה:

"מה עומד מאחורי כל אחת מהעמדות שראינו במקורות?"

שאלות בירור:

1. מה העקרון שמוביל את החכמים לקבוע ש"אין פודין את השבויים יתר על כדי דמיהם מפני

תיקון העולם" (גיטין מ"ה)?

◦ האם הדבר נובע מחישוב כלכלי? אחריות ציבורית? או מניע מוסרי עמוק?

◦ מה משמעות הביטוי "מפני תיקון העולם"? את מי מתקנים?

2. איך משתלבת בסוגיה קביעת הרמב"ם ש"אין מצווה גדולה כפדיון שבויים"?

◦ האם יש כאן מתח בין תיקון העולם לבין קדושת החיים?

3. איך נראית האבחנה של השולחן ערוך בין "אסור להתמהמה" ו"לא לפדות ביותר מדמיה"?

◦ מה המורכבות שבין "לא תעמוד על דם רעך" לבין אחריות ציבורית?

4. איך הרב פלאג'י ("יפה ללב") מחדד את עמדת ההלכה בכך שהוא מתיר לשלם כל מחיר

במקרה של סכנת חיים?

◦ האם דבריו מגדירים מחדש את היחס בין כלל לפרט?

מטרה: לזהות שהסוגיה ההלכתית נוגעת בלב המתח שבין חמלה לתבונה, בין ערבות אישית

לאחריות מערכתית. ההלכה עצמה רואה את כל הצדדים.

מערך שיעור פדיון שבויים מעמיקים בסוגיה

העמקה

♦ ציר שני: בירור הערכים שמובילים את המקורות

כתיבה הערכים הבאים על הלוח:

קדושת החיים | תיקון העולם | אחריות ציבורית | ערבות הדדית | חירות | אמונה | זהירות |
צדק | גבורה מוסרית

בקשו מהתלמידים לבחור את הערך המרכזי שהוא מבטא.

האם הערכים הללו מתנגשים או משלימים זה את זה?

שאלות העומק:

- האם אפשר להציב את היחיד מעל שלום הציבור ?
 - האם ישנם מצבים בהם ויתור על עיקרון אחד הוא תיקון ולא פשרה?
 - מה חז"ל ביקשו ללמד אותנו על איזון בין מוסר למציאות?
 - האם התורה דורשת להיות רגישים או אחראים?
- 💡 הצעה ויזואלית: צרו טבלת איזונים עם שני טורים – "חמלה וערבות" מול "אחריות ותיקון עולם" ובקשו למקם כל מקור על הציר.

♦ ציר שלישי: מעבר לדיון זהותי-ערכי

שאלות שיח פתוחות –

- מה סוגיית פדיון שבויים מלמדת על הדרך שבה עם ישראל רואה את האדם?
 - האם קדושת החיים קודמת לכל? או שיש גם ערך בשמירה על כלל העם?
 - מהי תפיסת ה"יחיד" לעומת תפיסת ה"ציבור" ביהדות?
- איך נראית אחריות הדדית בעידן של מדינה ריבונית?
 - מי נושא באחריות לפדיון שבויים כיום – הציבור, המנהיגים, או כל מאיתנו?
 - האם ניתן ללמוד מן הסוגיה הזו גם לגבי תחומים נוספים של "פדיון" (פדיון עוולות חברתיות, שחרור ממחסומים מוסריים או מחשבתיים, תיקון עוולות ועוד)?
- איזה ערך מתוך מקורות היהדות מתחבר בעיניך לאירוע משמעותי בהיסטוריה של עם ישראל מתקופת התנ"ך, וממנו עם ישראל שואב השראה וכוח גם במציאות העכשווית?

מערך שיעור פדיון שבויים מעמיקים בסוגיה

סיכום

סוגיית פדיון שבויים מציבה אותנו מול המקום שבו ערכים מתנגשים, שאלות מוסריות אינן חד־משמעיות, אמונה ואחריות אנושית ולאומית. בסיום הלמידה, חשוב לעצור לרגע ולתת מקום להבנה, להכלה ולהקשבה פנימית. עצם היכולת להכיל את המורכבות, לשמוע דעות שונות מתוך כבוד, מבטאת בגרות ומאפשרת לעבד ולעצב את הזהות האישית והערכית.

סבב סיכום 📝

לפני שניפרד, נעצור לרגע של התבוננות: כל אחד ואחת יבחרו מילה, ערך או עיקרון שנשאר איתם מהשיעור (מושג מן המקורות, מחשבה שעלתה בדיון ועוד).

לסיום 🎵

אפשר לסיים בקטע קצר – שיר, מילות השראה או סרטון של מפגשי חטופים עם המשפחות וכדו'.

פְּדִיּוֹן שְׁבוּיִים קוֹדֵם לַפְּרִנְסַת עֲנִיִּים וּלְכִסּוּתָן. וְאִין לָךְ
מִצְוָה גְּדוֹלָה כְּפִדְיוֹן שְׁבוּיִים שֶׁהִשְׁבִּי הָרִי הוּא בְּכָל־
הָרַעֲבִים וְהַצָּמָאִים וְעֲרוּמִּים וְעוֹמֵד בְּסִכְנַת נַפְשׁוֹת.
וְהַמַּעֲלִים עֵינָיו מִפְּדִיוֹנוֹ הָרִי זֶה עוֹבֵר עַל (דְּבָרִים ט"ו,
ז) "לֹא תֹאמַץ אֶת לִבְּךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ" וְעַל
(וִיקְרָא י"ט, טז) "לֹא תַעֲמִיד עַל דַּם רֵעֶךָ" וְעַל (וִיקְרָא
כ"ה, נג) "לֹא יִרְדְּנוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ". וּבִטֵּל מִצְוַת
(דְּבָרִים ט"ו, ח) (דְּבָרִים ט"ו, יא) "פֶּתַח תִּפְתָּח אֶת...

(משנה תורה, הלכות מתנות עניים ח', י)

תשובה: בהלכות הקודמות למדנו, שכלל אסור להיכנע לסחיטת
חוטפים, וכאשר השבוי נמצא בסכנת נפשות מוחשית נחלקו
הפוסקים. אולם כל זה אמור דווקא בפושעים רגילים, שכל חפצם
להרוויח ממון. אך כאשר מדובר במצב של מלחמה מתמדת בינינו
לבין המחבלים, אסור להיכנע לשום סחטנות מצידם. משום שאם
נכנע, אויבינו יראו זאת כסימן ברור של חולשה, המורל שלהם
יעלה, והם יוסיפו ביתר מרץ לפגוע בנו. וכן ידוע שלאחר כל
"הצלחה" כזו, מצטרפים מחבלים נוספים לשורותיהם. בנוסף
לכך, אלו שיוצאים לפגוע בנו, לא יחששו לעתידם, משום שיסמכו
על כך, שגם אם ייתפסו, במהרה ישתחררו מן הכלא הישראלי על
ידי עסקת שחרור...

(פניני הלכה, העם והארץ, ז', ח', ג')

פדיון שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן ואין מצוה גדולה כפדיון שבויים הילכך לכל דבר מצוה שגבו מעות בשבילו יכולים לשנותן לפדיון שבויים ואפי' אם גבו לצורך בנין ב"ה ואפי' אם קנו העצים והאבנים והקצום לצורך הבנין שאסור למכרם בשביל מצוה אחרת מותר למכרם לצורך פדיון שבויים אבל אם בנאוהו כבר לא ימכרו אותו (ומ"מ הנודר סלע לצדקה אין פדיון שבויים בכלל ואין לפדות בסלע זו רק מדעת בני העיר (מהרי"ק שורש ז') כדלקמן סי' רנ"ו סעיף ד'): המעלים עיניו מפדיון שבויים עובר על לא תאמץ את לבבך ועל לא תקפוץ את ירך ועל לא תעמוד על דם רעך ועל לא... (שולחן ערוך, יורה דעה, רנ"ב, א-ד)

מתני' אין פודין את השבויין יתר על כדי דמיהן, מפני תיקון העולם... גמ' איבעיא להו: האי "מפני תיקון העולם" – משום דוחקא דצבורא הוא, או דילמא משום דלא לגרבו ולייתו טפי? תא שמע: דלוי בר דרגא פרקה לברתיה בתליסר אלפי דינרי זהב. אמר אביי: ומאן לימא לן דברצון חכמים עבד? דילמא שלא ברצון חכמים עבד. (גיטין מ"ה, עא')

משנה אין פודין את השבויין יתר על כדי דמיהן הרגילים, מפני תיקון העולם.
ואין מבריחין את השבויין מן השבאים, מפני תיקון העולם. רבן שמעון בן
גמליאל אומר: מפני תקנת השבויין. גמרא איבעיא להו [נשאלה להם
ללומדים]: האי [זה] הביטוי "מפני תיקון העולם", האם כוונתו משום דוחקא
דצבורא [דוחק הציבור] הוא, שאם עולים המחירים ביותר הרי זה גורם
דוחק לציבור שצריכים לפדות אותם, או דילמא [שמא] משום שלא לגרבו
ולייטו טפי [יחטפו ויביאו שבויים יותר], כדי שלא יהיה כדאי לשובים לשובות
דווקא שבויים יהודים? ומציעים: תא שמע [בוא ושמע] תשובה לשאלה זו
ממה שלוי בר דרגא פרקא לברתיה [פדה את בתו] שנשבתה בתליסר
[בשלושה עשר] אלפי דינרי זהב, משמע שפודים את השבויים יותר מדמיהם
אם אדם פרטי רוצה בכך. ומכאן עולה שסיבת התקנה היא דוחק הציבור
ואינה ענין לאדם פרטי. שאם מן הסיבה השניה – גם לאדם פרטי יהיה אסור
לפדות ביותר מדמי השבוי. אמר אביי: ומאן לימא לן [ומי יאמר לנו] שברצון
חכמים עבד [עשה] דבר זה? דילמא [שמא] שלא ברצון חכמים עבד [עשה],
ואם כן, אין מכאן הוכחה.
(ביאור שטיינזלץ על גיטין מ"ה, עא')

**כל רגע שמאחר לפדות השבויים היכא
דאפשר להקדים הוי כאילו שופך דמים:
(שולחן ערוך, יורה דעה, רנ"ב, ג)**

משנה אין פודין את השבויין יתר על כדי דמיהן הרגילים, מפני תיקון העולם.
ואין מבריחין את השבויין מן השבאים, מפני תיקון העולם. רבן שמעון בן
גמליאל אומר: מפני תקנת השבויין. גמרא איבעיא להו [נשאלה להם
ללומדים]: האי [זה] הביטוי "מפני תיקון העולם", האם כוונתו משום דוחקא
דצבורא [דוחק הציבור] הוא, שאם עולים המחירים ביותר הרי זה גורם
דוחק לציבור שצריכים לפדות אותם, או דילמא [שמא] משום שלא לגרבו
ולייטו טפי [יחטפו ויביאו שבויים יותר], כדי שלא יהיה כדאי לשובים לשבות
דווקא שבויים יהודים? ומציעים: תא שמע [בוא ושמע] תשובה לשאלה זו
ממה שלוי בר דרגא פרקא לברתיה [פדה את בתו] שנשבתה בתליסר
[בשלושה עשר] אלפי דינרי זהב, משמע שפודים את השבויים יותר מדמיהם
אם אדם פרטי רוצה בכך. ומכאן עולה שסיבת התקנה היא דוחק הציבור
ואינה ענין לאדם פרטי. שאם מן הסיבה השניה – גם לאדם פרטי יהיה אסור
לפדות ביותר מדמי השבוי. אמר אביי: ומאן לימא לן [ומי יאמר לנו] שברצון
חכמים עבד [עשה] דבר זה? דילמא [שמא] שלא ברצון חכמים עבד [עשה],
ואם כן, אין מכאן הוכחה.
(ביאור שטיינזלץ על גיטין מ"ה, עא')

ואם בקשו להרגו פודין אותו מיד אפילו וכו'... ואפילו ביותר מכדי דמיהן.

(יפה ללב, רבי יצחק פאלאג'י, יו"ד ח"ג סי' רנב סעי' ו' או' יא)

